

DOI: 10.33663/0869-2491-2021-32-236-244

УДК 340.1; 342.086

Н. М. БАТАНОВА,

кандидат юридичних наук*

ORCID: 0000-0003-1828-6708

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядаються загальнотеоретичні та конституційно-правові питання формування та реалізації конституційно-правової відповідальності Президента України. Досліджується зв'язок між інститутом конституційно-правової відповідальності Президента України та проблемами реалізації Конституції та конституційного законодавства, формування конституціоналізму та проведення конституційної реформи в Україні. Аналізуються сучасні законодавчі ініціативи щодо регламентації інституту імпичменту Президента України.

Ключові слова: конституційно-правова відповідальність, імпичмент, президент, конституційний контроль, конституційна законність, конституційні цінності, конституційний конфлікт, конституційний лад.

Батанова Н. Н. Конституционно-правовая ответственность Президента Украины: проблемы концептуализации и институционализации

В статье рассматриваются общетеоретические и конституционно-правовые вопросы формирования и реализации конституционно-правовой ответственности Президента Украины. Исследуется связь между институтом конституционно-правовой ответственности Президента Украины и проблемами реализации Конституции и конституционного законодательства, формирования конституционализма и проведения конституционной реформы в Украине. Анализируются современные законодательные инициативы в сфере регламентации института импичмента Президента Украины.

Ключевые слова: конституционно-правовая ответственность, импичмент, президент, конституционный контроль, конституционная законность, конституционные ценности, конституционный конфликт, конституционный строй.

Batanova Nataliya. Constitutional and legal responsibility of the President of Ukraine: problems of conceptualization and institutionalization

The article deals with general theoretical and constitutional-legal issues of the formation and implementation of the constitutional-legal responsibility of the President of Ukraine. The relationship between the institution of constitutional and legal responsibility of the President of Ukraine and the problems of implementation of the Constitution and constitutional legislation, the formation of constitutionalism and the implementation of constitutional reform in Ukraine is investigated. The article analyzes modern legislative initiatives in the field of regulation of the institution of impeachment of the President of Ukraine.

Key words: constitutional and legal responsibility, impeachment, the president, constitutional review, constitutional legality, constitutional values, constitutional conflict, constitutional order.

Вступ. Актуальність проблем суб'єктів конституційно-правової відповідальності, насамперед вищих органів та посадових осіб державної влади, у тому числі й Президента України, зумовлена ціннісним виміром прав людини та її

*Batanova Nataliya, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.)

© Н. М. Батанова, 2021

гідності, Конституції, конституційного ладу і його основ, а також соціально-політичним, фінансово-економічним та національним призначенням держави, що здійснює свої цілі, завдання та функції через представництво суб'єктів конституційного права, які втілюють в життя проголошені на конституційному рівні ідеали демократії, свободи, громадянського суспільства і верховенства права.

Однак, навіть за наявності досконалого тексту Конституції, справедливих законів, матеріальних, фінансових та інших ресурсів дії (бездіяльність) суб'єктів конституційного права можуть супроводжуватися всілякими правопорушеннями, пов'язаними з реалізацією їх функціональних обов'язків і зловживанням владою. Свідченням цього, зокрема, є зарубіжний досвід застосування процедури імпідменту щодо президентів Р. Ніксона (1974 р.), Б. Клінтона (1998 р.) та Д. Трампа (2019 і 2021 рр.) у США, Т. Бесеску (2012 р.) в Румунії, Р. Паксаса (2005 р.) у Литві, Р. Грау (1999 р.) у Парагваї, А. Банісадра (1981 р.) в Ірані, Ф. ді Мелло (1992 р.) та Д. Русеф (2016 р.) у Бразилії, К. Переса (1993 р.) у Венесуелі, Пак Кин Хе (2016 р.) у Південній Кореї, М. Віскарра (2020 р.) у Перу та ін.

З проголошенням незалежності України та прийняттям Конституції України особливо актуалізувалося значення як у цілому юридичної відповідальності суб'єктів публічного права, так і особливо конституційно-правової відповідальності вищих органів та посадових осіб держави, у тому числі й насамперед Президента України, що сприяє втіленню в життя ідеї підпорядкування держави праву.

Огляд літератури. Наявні в Україні дослідження проблем конституційно-правової відповідальності, представлені у працях Ю. Г. Барабаша, В. В. Гецько, В. В. Книша, Л. Т. Кривенко, О. В. Краснікової, О. О. Майданик, О. В. Мельник, Л. Р. Наливайко, О. В. Олькіної, В. Ф. Погорілка, В. І. Полевого, Г. І. Салівона, О. В. Скрипнюка, Т. М. Слободяник, Ю. М. Тодику, В. І. Топузова, В. Л. Федоренка, А. О. Червяцовой, В. М. Шаповала та ін.

Постановка проблеми дослідження. Відсутність сучасної теорії конституційно-правової відповідальності в цілому та її окремих суб'єктів, у тому числі й Президента України, зумовлює те, що даний інститут конституційного права залишається малозрозумілим феноменом доктрини сучасного конституціоналізму, а через фрагментарність і суперечливість нормативно-правової основи та відсутність дієвого механізму її реалізації велика кількість порушень Конституції суб'єктами публічної влади залишаються без відповідного реагування.

Метою та завданням дослідження є концептуальний аналіз конституційно-правової відповідальності Президента України.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку юридичної науки характеризується посиленням уваги до доктринальних і прикладних проблем конституційно-правової відповідальності. Колосальний інтерес до цієї тематики зумовлений багатьма факторами, у тому числі завданнями та потребами забезпечення ефективного механізму охорони основоположних конституційних цінностей і зміцнення верховенства права, а також перманентними та складними процесами забезпечення конституційної законності та правопорядку, що, своєю чергою, детермінує необхідність інтенсивного розвитку та якісного удосконалення конституційного законодавства з метою оптимізації правозастосовної діяльності.

Особливий інтерес проблема конституційно-правової відповідальності в цілому та її інституціоналізації та функціонування викликає з точки зору реалізації Конституції, формування конституціоналізму та проведення конституційної

реформи в Україні. Безумовно, в Конституції вже закладені окремі процедурно-процесуальні засади, які забезпечують реалізацію конституційних положень щодо конституційно-правової відповідальності та знаходять своє продовження в законодавстві України. З іншого боку, правозастосовна практика свідчить про те, що існує життєва потреба у підвищенні якості та кількісного збільшення процедур, які регламентують реалізацію конституційно-правового статусу суб'єктів конституційного права, у тому числі й органів, які застосовують міри конституційно-правової відповідальності, з урахуванням світового досвіду їх функціонування та особливостей вітчизняного конституційного механізму організації публічної влади.

В основі ефективного функціонування конституційного механізму державної влади лежить так звана система стримувань і противаг, що ґрунтується на принципі дотримання суб'єктивних прав і свобод та взаємному контролю гілок влади. Система стримувань і противаг є фактично конституційно-правовим засобом обмеження держави, покликаним не допустити надмірного регулювального втручання у приватне життя людини. Але, виходячи з природи держави як політико-правового феномену, варто пам'ятати, що добровільно вона «себе обмежувати» в жодному разі не буде, тому в ролі заборони, що перешкоджає формуванню зловживань державною владою, може виступати лише інша влада. Інакше кажучи, серед заходів, покликаних не допустити зосередження влади в одних руках і як наслідок цього – державного деспотизму, особливе місце посідає правова діяльність, спрямована на розподіл державної влади¹.

Конституція та система стримувань і противаг покликані ефективно протидіяти будь-якій гілці влади чи політичній силі отримати абсолютну владу. Головне призначення і завдання системи стримувань і противаг – забезпечення політичної стабільності та безперервності функціонування державної влади; узгодження дій усіх гілок влади, недопущення кризи діяльності державного механізму. Під системою стримувань і противаг розуміється сукупність законодавчо закріплених повноважень, форм, методів і процедур, призначених для забезпечення реалізації принципу розподілу влади, недопущення домінування будь-якої гілки влади та досягнення динамічної стабільності між ними. Одним з системоутворювальних елементів системи стримувань і противаг, що існують у сучасній теорії та практиці конституційного права та використовуються в Україні, є, поряд з багатьма іншими механізмами², інститут конституційно-правової відповідальності суб'єктів публічної влади, зокрема Президента.

Конституція України передбачає лише одну міру конституційно-правової відповідальності Президента України – дострокове припинення його повноважень шляхом усунення з поста в порядку імпідменту (п.3 ч.2 ст.108 Конституції України). Відповідно до ч. 1 ст. 111 Конституції України Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпідменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину.

Імпідмент – це особливий порядок притягнення до конституційно-правової відповідальності вищих посадових осіб держави, наслідком якого є їх усунення від займаної посади із одночасною втратою імунітету, з метою подальшого притягнення до юридичної відповідальності у звичайному судовому порядку³. При цьому, з одного боку, імпідмент вважається спеціальною парламентською процедурою, пов'язаною із позбавленням президента недоторканності у зв'яз-

ку із вчиненням ним певного злочину, а з другого – однією з форм конституційно-правової відповідальності, головним змістом якої є політична оцінка дій посадової особи, а наслідком – можливе усунення з посади (поста). Це докорінно відрізняє її від судової відповідальності. Адже реалізація процедури імпідменту завжди відбувається у парламенті⁴.

На перший погляд може здатися, що об'єктивною стороною конституційного делікту, передбаченого ч. 1 ст. 111 Конституції України, є вчинення державної зради або іншого злочину. Проте насправді це не так. Адже порушення норм кримінального права не може бути підставою для настання конституційно-правової відповідальності, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 105 Конституції України на час виконання своїх повноважень Президент України користується правом недоторканності. Як розтлумачив у своєму Рішенні від 10 грудня 2003 р. Конституційний Суд України (справа щодо недоторканності та імпідменту Президента України), дане положення слід розуміти так, що Президент України на час виконання повноважень не несе кримінальної відповідальності, проти нього не може бути порушена кримінальна справа. Цим рішенням також надане офіційне тлумачення й положення ч. 1 ст. 111 Конституції України, яке слід розуміти так: «конституційна процедура розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпідменту здійснюється без порушення проти нього кримінальної справи»⁵.

Оскільки відповідно до презумпції невинуватості особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ч. 1 ст. 62 Конституції України), неправомірно говорити про те, що підставою для усунення Президента України з поста у порядку імпідменту є вчинення державної зради або іншого злочину. Метою імпідменту є дострокове припинення повноважень глави держави з одночасною втратою ним права недоторканності для подальшого притягнення до кримінальної відповідальності на загальних підставах.

Відповідно до ч. 3 ст. 104 Конституції України, яка закріплює текст присяги, що складається Президентом України при вступі на посаду, Президент України бере на себе зобов'язання усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Батьківщини і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі.

У сучасному світі присяга – це передусім правовий феномен. В юридичній літературі зустрічаються найрізноманітніші характеристики присяги як юридичного поняття та самостійного інституту права. Як правило, під присягою розуміють юридичний факт, який являє собою прийняття офіційної клятви (урочистої обіцянки) дотримуватися та виконувати права й обов'язки відповідно до посади, на яку особа вступає, визначальний момент зміни спеціального правового статусу суб'єктів та здійснюється в особливому ритуальному порядку на основі спеціалізованих символічних дій⁶.

Вчинення Президентом України діянь, які містять ознаки державної зради чи іншого злочину, є грубим порушенням його присяги (зокрема, зобов'язання усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, обов'язку додержуватися Конституції і законів України), що в даному випадку і слід

вважати підставою конституційно-правової відповідальності у вигляді усунення Президента України з поста у порядку імпічменту.

Президент України наділений значним колом повноважень, адже він відповідно до ч. 2 ст. 102 є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Він також виступає інстанцією конституційно-правової відповідальності щодо інших суб'єктів конституційного права. Тому існуюча конституційно-правова відповідальність Президента України не відповідає обсягу його конституційних функцій та повноважень. Обмежене коло підстав для усунення Президента України з поста в порядку імпічменту (вчинення державної зради або іншого злочину) та надто ускладнена конституційна процедура його реалізації робить даний інститут в умовах України майже недієвим⁷.

В Україні вже були спроби детальніше врегулювати інститут усунення Президента України з поста в порядку імпічменту на законодавчому рівні. Ще у 1998 р. депутатська фракція «Єдність» до Верховної Ради України вносила законопроект «Про порядок усунення з поста Президента України в порядку імпічменту», який так і не був розглянутий Верховною Радою України. У січні 2001 р. народні депутати Г. Буйко та П. Кузнецов вносили на розгляд парламенту законопроект «Про порядок усунення з поста Президента України (імпічмент)». Пізніше було підготовлено ще два законопроекти: «Про порядок усунення з поста Президента України (імпічмент)» (реєстр. № 1327 від 16.07.2002 р.), внесений народними депутатами Г.В. Буйком і В.Ф. Сіренком, та «Про процедуру усунення Президента України з поста в порядку імпічменту» (реєстр. № 1327-1 від 06.08.2002 р.), внесений народним депутатом М.М. Рудковським. Проте обидва їх було відхилено Постановою Верховної Ради України від 22 вересня 2003 р., у пояснювальній записці до якої зазначалося, що, оскільки «притягнення Президента до судової відповідальності через імпічмент трапляється навіть у практиці держав світу порівняно рідко, державні витрати з бюджету на втілення в життя цього Закону визначити неможливо».

Окремі пропозиції щодо спрощення процедури імпічменту запропонував народний депутат України В.І. Коновалок у проекті закону про внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України» (щодо спрощеної процедури імпічменту Президента України) № 3691 від 2 лютого 2009 р., але він також був відхилений.

Комплексне врегулювання процедури імпічменту було також ініційовано народним депутатом А.П. Яценюком, який вніс свого часу законопроект «Про порядок імпічменту Президента України» № 9066 від 23 серпня 2011 р., в якому визначалися правові та організаційні засади усунення Президента України з поста в порядку імпічменту. Необхідність прийняття цього проекту Закону зумовлена потребою усунення прогалів і недоліків, які унеможливають практичну реалізацію положень Конституції України щодо усунення Президента України з поста в порядку імпічменту. Проте даний законопроект був відхилений і до порядку денного Верховної Ради України не включений.

Також 07 лютого 2013 р. народні депутати А.П. Яценюк, В.В. Кличко та О.Я. Тягнибок вносили законопроект «Про порядок імпічменту Президента України» № 2220, який визначав правові та організаційні засади усунення Президента України з поста в порядку імпічменту. Проте він був відхилений і до порядку денного Верховної Ради України не включений. 21 лютого 2014 р.

народний депутат М.М.Рудковський вносив проєкт Закону України «Про імпічмент Президента України» № 4171, який теж був відхилений. 28 листопада 2014 р. схожий за змістом проєкт Закону України «Про порядок імпічменту Президента України» № 1097 був ініційований народними депутатами А.А.Кожем'якіним та Ю.В.Тимошенко.

Щодо цих трьох законопроектів у висновках Головного науково-експертного управління зазначалося, що оскільки процедура імпічменту Президента України є виключно парламентською процедурою, а тому існуючий нині підхід до її регулювання за допомогою норм Регламенту Верховної Ради України (який має юридичну силу закону) є цілком обґрунтованим. Тобто вважалося, що у разі необхідності удосконалення законодавства України з питань імпічменту доцільно було б йти шляхом внесення змін до Регламенту, а не у формі прийняття окремого закону.

Свого роду рефлексією на такого роду зауваження та рекомендації можна вважати проєкт Закону «Про спеціальну тимчасову слідчу комісію Верховної Ради України з розслідування справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту» від 3 березня 2015 р. № 2278, внесений групою народних депутатів, на чолі з О.В.Ляшком. Головним мотивом ініціювання даного законопроекту, як зазначається у пояснювальній записці до нього, було те, що чинне законодавство не містить норми, що регулюють правовий статус, повноваження й організаційні основи діяльності спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, яка має створюватися з метою розслідування фактів вчинення Президентом України дій, що мають ознаки державної зради або іншого злочину та можуть бути підставою прийняття Верховною Радою України рішень про звинувачення та усунення Президента України з поста в порядку імпічменту відповідно до ст. 111 Конституції України.

У наступному було внесено низку інших законопроектів, предметом яких були відносини щодо імпічменту Президента України, втім, особливою оригінальністю вони не вирізнялися. На прикладі наведених законопроектів ми бачимо різні підходи щодо форми врегулювання процедури імпічменту, які розглядалися з моменту заснування поста Президента України.

У результаті багаторічних наукових дискусій і політичних протистоянь 10 вересня 2019 р. був прийнятий Закон України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)»⁸. Цей Закон відповідно до статей 85, 108, 111, 151 Конституції України визначає правові та організаційні засади притягнення Президента України до конституційної відповідальності шляхом усунення з поста в порядку імпічменту.

У Законі закріплено, що усунення Президента України з поста в порядку імпічменту є способом притягнення Президента України до конституційної відповідальності. Імпічмент визначається як позасудовий конституційний процес, за змістом якого Верховна Рада України у разі вчинення державної зради або іншого злочину Президентом України може достроково припинити його повноваження, усунувши з поста. Також закріплюються визначені у Конституції правові підстави імпічменту та визначаються його принципи (розділ I). Доволі докладно визначено порядок створення спеціальної тимчасової слідчої комісії, обрання спеціального прокурора та спеціальних слідчих, порядок їх діяльності та повноваження; визначається статус захисника (захисників) прав Президента України (розділ II); врегульовуються інші питання процедурно-процесуального характеру щодо висновків і

пропозицій спеціальної тимчасової слідчої комісії, розгляду їх Верховною Радою України та прийняттям рішення про звинувачення Президента України або припинення процедури імпічменту (розділ III); щодо прийняття рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту, наслідки такого рішення (розділ IV), а також щодо припинення процедури імпічменту (розділ V).

Висновки. Загалом позитивно оцінюючи сам факт прийняття спеціального Закону України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)», можна зробити висновок, що в ньому вперше на законодавчому рівні легалізовано інститут конституційно-правової відповідальності (шляхом визначення поняття *конституційної відповідальності*) та закріплено деякі юридичні ознаки, принципи, функції, особливості суб'єктно-об'єктного складу, що розкривають її сутність і зміст як виду юридичної відповідальності, призначення у суспільстві та державі, а також місце у системі охорони Конституції та конституційного ладу.

З іншого боку, слід звернути увагу на надто ускладнену процедуру імпічменту, яка фактично унеможливує реалізацію відповідної форми конституційно-правової відповідальності на практиці. Процедурно-процесуальна складова цього Закону, як і багатьох інших законодавчих актів, у яких закріплюються відносини конституційно-правової відповідальності, є суттєвою вадою вітчизняного конституційного законодавства. Адже функціональність та ефективність конституційно-правової відповідальності в цілому і такого суб'єкта конституційного права, як Президент, зокрема, залежить не лише від правильного розуміння її сутнісних та змістових характеристик, а й насамперед якості процедурно-процесуального забезпечення її застосування.

Безумовно, імпічмент – складна конституційна процедура. Але це лише та процедура, яка може бути дійсно реалізована на практиці. Саме за таких умов можна говорити про адекватність і реальність застосування санкцій конституційно-правової відповідальності, зокрема й імпічменту, а тому – створити політико-правові передумови для формування дієвої системи стримувань і противаг та відповідального правління, здатного мінімізувати порушення Конституції, гарантувати змінюваність і наступність публічної влади, забезпечити демократизм конституційних інститутів та процесів. Інакше імпічмент залишатиметься не реальним, а абсолютно формальним конституційним інститутом, набуваючи рис фасадної демократії, а конституційно-правова відповідальність у цілому – фантомною субстанцією та малоефективним інструментом охорони Конституції.

1. Шатіло В.А. Конституційний механізм державної влади в Україні: проблеми співвідношення організаційних структур і функцій: дис.... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право, муніципальне право». Київ, 2018. С. 96–97. 2. Силенко Л.М. Конституційні основи системи стримувань і противаг як засіб організації та функціонування державної влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право, муніципальне право». Київ, 2000. С. 10. 3. Батанова Н.М. Імпічмент. *Великий енциклопедичний юридичний словник* / за редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. 2-ге вид. Київ: Юрид. думка, 2012. С. 344. 4. Шаповал В.М. Імпічмент. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т.2 «Д–Й». Київ: Укр. енцикл., 1999. С. 666–667. 5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України (справа щодо недоторканності та імпічменту Президента України) від 10.XII.2003 р. *Урядовий кур'єр*.

2003. 18 грудня. 6. Русакова Н.Г. Присяга как общеправовой феномен: дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства, история учений о праве и государстве». Нижний Новгород, 2008. 220 с. 7. Батанова Н.М. Проблеми конституційно-правової відповідальності Президента України. *Правова держава*. Вип. 19. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. С. 162–170. 8. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент): Закон України від 10.ІХ.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 40. ст. 212.

References

1. Shatilo, V.A. (2018) Konstytutsiyni mekhanizm derzhavnoi vlady v Ukraini: problemy spivvidnoshennia orhanizatsiinykh struktur i funktsii [Constitutional mechanism of state power in Ukraine: problems of correlation of organizational structures and functions]: dys. ... d-ra yuryd. nauk: spets. 12.00.02 «konstytutsiine pravo, munitsypalne pravo». Kyiv. S. 96–97. [ukr].
2. Sylenko, L.M. (2000) Konstytutsiini osnovy systemy strymuvani i protyvah yak zasib orhanizatsii ta funktsionuvannia derzhavnoi vlady v Ukraini [Constitutional bases of the system of checks and balances as a means of organization and functioning of state power in Ukraine]: avtoref. ... dys. kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.02 «konstytutsiine pravo, munitsypalne pravo». Kyiv, 2000. S. 10. [ukr].
3. Batanova, N.M. (2012) Impichment [Impeachment]. *Velykyi entsyklopedychnyi yurydychnyi slovnyk / za redaktsiieiu akad. NAN Ukrainy Yu.S. Shemshuchenka*. 2-he vyd. Kyiv: luryd. dumka. S. 344. [ukr].
4. Shapoval, V.M. (1999) Impichment [Impeachment]. *Yurydychna entsyklopediia*: v 6 t. / redkol.: Yu.S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. T.2 «D–I». Kyiv: Ukr. entsykl. S. 666–667. [ukr].
5. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiynym podanniam 47 narodnykh deputativ Ukrainy pro ofitsiine tлумachennia polozhen chastynty pershoi statti 105, chastynty pershoi statti 111 Konstytutsii Ukrainy (sprava shchodo nedotorkannosti ta impichmentu Prezydenta Ukrainy) [Case concerning the immunity and impeachment of the President of Ukraine] vid 10.XII.2003 r. *Uriadovyi kur'ier*. 2003. 18 hrudnia. [ukr].
6. Rusakova, N.G. (2008) Prisjaga kak obshhepravovoj fenomen [Oath as a general legal phenomenon]: diss. ... kand. jurid. nauk: spec. 12.00.01 «Teoriya i istoriya prava i gosudarstva, istoriya uchenij o prave i gosudarstve». Nizhnij Novgorod, 2008. 220 s. [rus].
7. Batanova, N.M. (2008) Problemy konstytutsiino-pravovoi vidpovidalnosti Prezydenta Ukrainy [Problems of constitutional and legal responsibility of the President of Ukraine]. *Pravova derzhava*. Vyp. 19. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy [ukr]. ;
8. Pro osoblyvu protseduru usunennia Prezydenta Ukrainy z posta (impichment): Zakon Ukrainy vid 10.IX.2019 r. [Law of Ukraine «On the special procedure for removal of the President of Ukraine from office (impeachment)» of September 10, 2019]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2019. № 40. st. 212. [ukr].

Nataliya Batanova. Constitutional and legal responsibility of the President of Ukraine: problems of conceptualization and institutionalization

The article deals with general theoretical and constitutional-legal issues of the formation and implementation of the constitutional-legal responsibility of the President of Ukraine. The relationship between the institution of constitutional and legal responsibility of the President of Ukraine and the problems of implementation of the Constitution and constitutional legislation, the formation of constitutionalism and the implementation of constitutional reform in Ukraine is investigated. The article analyzes modern legislative initiatives in the field of regulation of the institution of impeachment of the President of Ukraine. It is concluded that the correct understanding of the essential and functional-teleological characteristics of the constitutional and legal responsibility of the President of Ukraine depends on its functionality and efficiency.

In general, positively assessing the adoption of a special Law of Ukraine “On the special procedure for removal of the President of Ukraine from office (impeachment)”, we can conclude that it legalized for the first time at the legislative level the institution of constitutional and legal responsibility (by defining the concept of constitutional responsibility) and some legal features, principles, functions, features of the subject-object composition, revealing its

essence and content as a type of legal responsibility, purpose in society and the state, as well as its place in the system of protection of the Constitution and constitutional order.

On the other hand, attention should be paid to the overly complicated impeachment procedure, which in fact makes it impossible to implement the appropriate form of constitutional liability in practice. The procedural component of this Law, as well as many other legislative acts, which enshrine the relationship of constitutional and legal responsibility, is a significant shortcoming of native constitutional law. After all, the functionality and effectiveness of constitutional and legal responsibility in general, and such a subject of constitutional law as the President, depends not only on a proper understanding of its essential and substantive characteristics, but also primarily the quality of procedural and procedural support for its application.

Key words: *constitutional and legal responsibility, impeachment, the president, constitutional review, constitutional legality, constitutional values, constitutional conflict, constitutional order.*